

UDK:330.190.2:378.180.6(045)

G'ulomjon NABIYEV,
Qarshi davlat universiteti dotsenti, PhD
E-mail: gulomjonnabiev@mail.ru

Professor I Kamolov taqrizi asosida

O'QUVCHILARDA TADBIRKORLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK TAVSIFI

Annotatsiya

Mazkur maqolada mohiyatiga ko'ra har bir jarayon o'z tavsifiga ega bo'ladi. Ma'lum tavsifiy belgilar o'rganilayotgan jarayonning boshqalardan farqli jihatlarini ko'rsatishga xizmat qiladi. Qolaversa, o'rganilayotgan jarayonning tavsifi belgilari uni tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri, oqilona tashkil etilishini ta'minlaydi. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni ham o'zining pedagogik tavsifiga ega. Jarayonning pedagogik tavsifini o'rganish maqsad va natija o'rtasidagi birlik, o'zaro aloqadorlikni ta'minlashga yordam beradi. Buning oqibati (posledstviye)da kutilayotgan natijaga erishiladi. Maqolada o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik tavsifi to'g'risida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'quvchi, tadbirkorlik, tadbirkorlik kompetensiyasi, shakllantirish, rivojlantirish, pedagogik tavsif.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ

Аннотация

По сути, каждый процесс имеет свою характеристику. Определенные характерные знаки служат для обозначения отличных от других сторон изучаемого процесса. Кроме того, характерные признаки изучаемого процесса обеспечивают его правильную и рациональную организацию с организационно-методической точки зрения. Процесс формирования и развития предпринимательской компетентности учащихся общеобразовательных школ также имеет свою педагогическую характеристику. Изучение педагогической характеристики процесса помогает обеспечить единство, взаимосвязь цели и результата. В последствии достигается ожидаемый результат. В статье говорится о педагогической характеристике формирования и развития предпринимательской компетентности у учащихся.

Ключевые понятия: учащийся, предпринимательство, предпринимательская компетентность, становление, развитие, педагогическая характеристика.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE IN STUDENTS PEDAGOGICAL DESCRIPTION

Annotation

Essentially, each process has its own characteristics. Certain characteristic signs serve to designate aspects of the process being studied that are different from other aspects. In addition, the characteristic features of the process being studied ensure its correct and rational organization from an organizational and methodological point of view. The process of formation and development of entrepreneurial competence of secondary school students also has its own pedagogical characteristics. Studying the pedagogical characteristics of the process helps to ensure unity and the relationship between the goal and the result. Subsequently, the expected result is achieved. The article talks about the pedagogical characteristics of the formation and development of entrepreneurial competence among students.

Key notions: student, entrepreneurship, entrepreneurial competence, formation, development, pedagogical characteristics.

Kirish. Bozor munosabatlari sharoitida turli jamiyatlarda ijtimoiy faoliyatning asosiy turi: tadbirkorlik keng rivojlanmoqda. Tadbirkorlik faoliyatining samarali tashkil qilinishi shaxsning tadbirkorlik kompetensiyasiga ega bo'lishini taqozo qiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatning o'ziga xos shakli bo'lgan bozor iqtisodiyoti sharoitida subyektlarning tadbirkorlik faoliyatini olib borishga bo'lgan qiziqishi keskin ortadi. Buning sababi tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun jamiyatda qulay muhitning shakllangani, davlat boshqaruvi organlari tomonidan tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy qo'llab-quvvatlanayotgani, ularga soliq siyosatida muayyan imtiyozlarning berilayotgani bilan bog'liq.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. M.G.Lapustaning yondashuviga ko'ra tadbirkorlik o'zida "bozor munosabatlari subyektlari tomonidan iste'molchilar hamda jamiyatning mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ga bo'lgan aniq ehtiyojlarini qondirish, shaxsan foyda (daromad) olish, shuningdek, o'zi

olib borayotgan ish (o'zi boshqarayotgan korxonani) rivojlantirish, budjet va boshqa xo'jalik subyektlari oldidagi moliyaviy majburiyatlarini bajarish maqsadida amalga oshiriladigan turli faoliyat sohalarida tashkil qilinadigan iqtisodiy xo'jalikni ifodalaydi" [6]. Muallif to'g'ri ta'kidlab o'tganidek, har qanday holatda ham tadbirkorlikning asosini iqtisodiy xo'jalik tashkil qiladi. Tadbirkorlikning mohiyatini yoritishga e'tiborni qaratar ekan, G.V.Lizenko ijtimoiy faoliyatning bu turini quyidagicha ta'riflaydi: tadbirkorlik – iste'molchilarning iste'mol ehtiyojlarini qondirish hamda moddiy daromad va axloqiy qoniqishga ega bo'lish maqsadida o'z zimmasiga ijtimoiy, moliyaviy va axloqiy asosga ega tavakkalchilikni olgan holda mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan turli faoliyat sohalarida xo'jalik subyektlarini tashkil qilish jarayoni [2]. Haqiqatdan ham faoliyat qanday ko'rinish, shakl va xarakterda bo'lishidan qat'iy nazar muayyan jarayonda tashkil qilinadi. Shu bois muallifning "tadbirkorlik – bu jarayon" degan fikri tegishli faoliyatning

mohiyatini to'g'ri ifodalaydi. Robert Xizrich tomonidan berilgan ta'rif tahlil qilinayotgan faoliyatining mohiyatini yanada yaqqol yoritadi: tadbirkorlik – muayyan qiymatga ega bo'lgan nimaningdir yaratilish jarayoni bo'lib, tadbirkor bu jarayonga zarur vaqt va kuchni sarflar ekan, o'z zimmasiga moliyaviy, psixologik va ijtimoiy xavf ehtimoli bo'lgan tavakkalchilikni oladi, buning evaziga moliyaviy mablag' va erishilgan yutuqlardan qanoatlanish hissiga ega bo'ladi" [7]. Darhaqiqat, tadbirkorlik shaxs zimmasiga bir qadar xavfli bo'lgan og'ir moliyaviy, psixologik va ijtimoiy mazmunga ega tavakkalchilikka asoslangan majburiyatni yuklaydi. Shu jihatdan A.V.Sobolevaning qarashlari Robert Xizrich tomonidan bildirilgan fikrni to'ldiradi. Ya'ni, tadbirkorlik faoliyati yoki tadbirkorlik – jismoniy shaxs yoki tashkilotning tavakkalchilik va moliyaviy javobgarligiga asoslangan holda foyda, daromad olish maqsadida mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmatlar ko'rsatishni amalga oshirishga imkon beruvchi tashabbusli, mustaqil faoliyati [8]. V.S.Morozovning qayd etishiga ko'ra, tavakkalchilik asosida "turli biznesga oid vazifalarni hal qilish va tadbirkorlik faoliyatida yuqori natijalarga erishishni ta'minlovchi shaxsiy hamda ishchanlik sifatleri, malaka va bilimlar, xulq-atvorning tegishli modeli" [3]ni aks ettiruvchi tadbirkorlik kompetentligi negizida aks etuvchi fazilat, qobiliyat sanaladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda tadqiqotda asosiy metodologiya bu nazariy jihatdan "tadbirkorlik" tushunchasi tadbirkorga xos fazilat va u tomonidan tashkil qilinadigan xatti-harakat mohiyatini anglatadi. Qolaversa, tadbirkorlik ijtimoiy faoliyatning muayyan turi sifatida e'tirof qilinadi. Tadbirkorlikning boshqa faoliyat turlaridan asosiy farqi shundaki, uni tashkil etishdan asosiy maqsad moliyaviy foyda ko'rishdir. To'g'ri, shaxs uchun har qanday ijtimoiy faoliyatni tashkil qilishda ham moddiy manfaatdorlik bo'ladi. Biroq, bu manfaatdorlik asosiy faoliyat maqsadiga erishish yo'lida tashkil qilingan harakat uchun to'lanadigan haq bo'lib, harakatning ijtimoiy foydalilik, uni tashkil qilishga sarflanayotgan kuch (mehnat) darajasidan kelib chiqib belgilanadi. Eng muhimi, shaxsning faoliyati tavakkalchilikka asoslanmaydi.

Tahlil va natijalar. Tadbirkorlikda esa asosiy e'tibor foyda olish, moddiy daromadni o'paytirishga qaratiladi va bu jarayonda tavakkal qilinadi. Qilinayotgan tavakkal nihoyatda xavfli bo'lib, ham moliyaviy ham psixologik salbiy oqibatlariga olib kelish ehtimoli yuqori bo'ladi. Shu sababli tashkil qilingan faoliyat moddiy foyda keltirishi yoki aksincha, juda katta miqdorda moddiy ziyon yetishi mumkin. Tavakkalning ijobiy natijalanishi oqibatida olingan foyda tadbirkorning ijtimoiy, tabiiy ehtiyojlarini qondiribgina qolmay, balki katta miqdorda jamg'ariladi va yangi biznes loyihalarni amalga oshirishga sarflanadi. Tadbirkorlik faoliyati, odatda, qishloq xo'jaligi (fermer) va sanoat sohalaridagi ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliyaviy ta'minot hamda tijoratni amalga oshirish shakllarida tashkil qilinadi.

Psixologiyaga oid elektron manbalarning birida "tadbirkorlik kompetensiyasi" tushunchasi shunday tavsiflanadi: belgilangan biznes vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish hamda yuqori natijalarga erishishga imkon beradigan shaxsni xarakterlovchi sifat, xulq-atvor modeli, malakasi [5]. Ayni o'rinda tadbirkorlik faoliyatining mohiyatidan kelib

chiqqan holda ta'rifni quyidagi mazmunda biroz boyitish zarur. YA'ni, "foйда olish maqsadi va tavakkalchilik asosida belgilangan biznes vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish hamda yuqori natijalarga erishishga imkon beruvchi shaxsга xos sifat, xulq-atvor modeli, faoliyatni samarali tashkil qilish qobiliyati". Keltirilgan fikrlarga tayangan holda, "tadbirkorlik kompetensiyasi" tushunchasini quyidagicha ta'riflash tegishli sifatning umumiy mazmunini nisbatan to'liq yoritishga xizmat qiladi, degan fikrga kelindi: shaxsning foyda olish maqsadida ijtimoiy, psixologik va moliyaviy ziyon ko'rish ehtimoli yuqori bo'lishiga qaramay tavakkalchilikka asoslangan holda ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, moliyaviy ta'minot va tijorat yo'nalishida muvaffaqiyatli faoliyatni amalga oshirishga imkon beruvchi qobiliyatlari. Tadbirkorlikni samarali olib borishda shaxsning inson resurslari bilan ishlash, moliya, rejalashtirish, marketing, boshqarish sohalariga oid bilim, amaliy malaka, tajribaga, shuningdek, liderlik qobiliyatiga egaligi muhim ahamiyatga ega. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik shaxs faoliyatini erkin yo'lga qo'yishga imkon beradi. Zero, bu jarayonda shaxs tanlangan soha bo'yicha o'z ega bo'lgan qobiliyatni namoyon qila oladi. Bu esa maktab davridan o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishni taqozo qiladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida tadbirkorlik kompetensiyasini rivojlantirish izchil, tizimli, maqsadga muvofiq tashkil etishni taqozo qiluvchi ko'p bosqichli, ham ta'limiy ham tarbiyaviy xarakterga ega jarayon sanaladi. Jarayonni tashkil qilishga tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri, oqilona yondashish uning muvaffaqiyatini kafolatlaydi. Biroq, jarayonning metodik jihatlarini yoritishdan avval o'quvchilarda kelgusida ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatini samarali tashkil qilinishi uchun qanday sifatlarni shakllantirish/rivojlantirish zarurligi to'g'risidagi tasavvurni oydinlashtirib olish maqsadga muvofiq sanaladi.

Bu o'rinda S.P.Ozimov [4] shaxsda tadbirkorlik kompetensiyasini rivojlantirishga oid texnologiyani taklif qiladi. Muallifning fikriga ko'ra mazkur texnologiya o'zida o'n ikkita sifatni qamrab olgan bo'lib, shaxsning ulardan biriga ega bo'lmasligi tadbirkorlik faoliyati muvaffaqiyatini barbod qiladi.

Texnologiyani asoslovchi sifatlar quyidagilardir:

1. Inson resurslari (xodimlar) bilan ishlay olish.
2. Moliyaviy bilimdonlik.
3. Strategik rejalashtira olish.
4. Jahon biznes an'analarini tushuna olish.
5. Liderlik.
6. Networking (foydali tanishuvlarni amalga oshirishga imkon beradigan tarmoqni yaratish va uni rivojlantirish).
7. Maqsadni aniq belgilay olish.
8. Shaxsiy brendni yarata bilish.
9. Ommaviy chiqishlarni tashkil qila olish.
10. Marketingni samarali tashkil qila olish.
11. Investitsiyani yarata olish va uni maqsadli sarflash.
12. Boshqaruvni oqilona tashkil qila olish.

S.P.Ozimov tomonidan taklif qilingan texnologiya, darhaqiqat, o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini samarali shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, ayni o'rinda taklif qilingan texnologiyani nazariy jihatdan yanada rivojlantirish maqsadga muvofiq ekanini aytib o'tish joiz.

1-jadval.

O'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish vazifalari

No	Kompetensiyalar	Ularni shakllantirish va rivojlantirish vazifalari
1	2	3
1.	Inson resurslari (xodimlar) bilan ishlay olish	O'quvchilarni muloqot va ishchanlik muloqotiga tayyorlash, ishchi kuchini to'g'ri taqsimlash, inson resursidan samarali foydalanishga o'rgatish
2.	Moliyaviy bilimdonlik	O'quvchilarni hisob-kitob, oldi-berdi va banklar bilan samarali ishlashga o'rgatish
3.	Strategik rejalashtira olish	O'quvchilarnitegishli tadbirkorlik subyektni rivojlantirish istiqbolini belgilovchi rejalarni ishlab chiqish va amalga oshirish choralarini ko'rishga o'rgatish
4.	Jahon biznes an'analarini tushuna olish	O'quvchilarni jahon biznes an'analarini va tajriba bilan tanishtirish orqali yirik kompaniya va korporatsiyalarning yutuq va tanazzuli sabablaridan xabardor qilish

5.	Liderlik	O'quvchilarda liderlik sifatlarini tarbiyalash, ularni tadbirkorlikni yo'lga qo'yishda moliyaviy, ijtimoiy va psixologik javobgarlikni o'z zimmasiga olishga o'rgatish
6.	Networking	O'quvchilarga foydali tanishuvlarni amalga oshirishga imkon beradigan tarmoqni yaratish va uni rivojlantirishga oid ko'rsatma va tavsiyalar berish
7.	Maqsadni aniq belgilay olish	O'quvchilarda tadbirkorlik maqsadini aniq belgilash, maqsadga erishishga ta'sir etuvchi omillarni belgilash, ularga tayangan holda amaliy vazifalarni aniqlashtirish malakalarini shakllantirish
8.	Shaxsiy brendni yaratish	O'quvchilarda tadbirkorlik faoliyati, uning yo'nalishi, maqsadi, hatto tadbirkorning shaxsini yaxlit holda ifodalovchi biznes brendini yaratishga oid kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish
9.	Ommaviy chiqishlarni tashkil qila olish	O'quvchilarni hudud, tuman, shahar, viloyat, respublika miqyosidagi biznes seminar, trening va forumlar, amaliy ko'rgazmalarga jalb qilish orqali ularni ommaviy chiqishlarni tashkil qilishga o'rgatish
10.	Marketingni samarali tashkil qila olish	O'quvchilarda kommunikativlik, turli sohalarda mahsulotni ishlab chiqish, xizmat ko'rsatish, mahsulotni taqdim etish sifatlarini tarbiyalash, ularni xaridorlar, mahsulot yetkazib beruvchilar bilan samarali muloqotga tayyorlash
11.	Investitsiyani yaratish, maqsadli sarflay olish	O'quvchilarda pulga to'g'ri munosabotni shakllantirish, ularni daromad va xarakter o'rtasidagi balansni saqlashga o'rgatish, mablag'ni tejashga odatlantirish
12.	Boshqaruvni to'g'ri tashkil qila olish	O'quvchilarni tadbirkorlikni ijtimoiy, huquqiy, madaniy va axloqiy tamoyillarga muvofiq tashkil qilishga o'rgatish
13.	IT bilimdonligi	O'quvchilarda IT kompetensiyalarni rivojlantirish
14.	Huquqiy bilimdonlik	O'quvchilarni tadbirkorlik faoliyatining huquqiy asoslari va majburiyatlaridan xabardor qilish
15.	Ekologik bilimdonlik	O'quvchilarga tadbirkorlikning ekologik oqibatlarini haqida ma'lumot berish, ekologik mas'uliyatni his qilishga o'rgatish
16.	Biznes axloqiga egalik	O'quvchilarni biznes axloqi bilan tanishtirish va ularda biznes axloqi sifatlarining shakllanishiga erishish

Bir qator sohalarining jadal rivojlanishi S.P.Ozimov texnologiyasining qo'shimcha ravishda IT bilimdonligi, huquqiy va ekologik bilimdonlik, biznes axloqiga egalik kabi sifatlar bilan boyitilishi o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini samarali rivojlantirish va ular tomonidan kelgusida tadbirkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli tashkil etilishini ta'minlashga imkon beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quvchilarida yuqorida ko'rsatib o'tilgan tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirish ana shu maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni tizimli tashkil qilishni taqozo qiladi. Tadqiqotni davrida nazariy g'oyalarni boyitilgan S.P.Ozimov texnologiyasida aks etadigan kompetensiyalar o'quvchilarni tadbirkorlik faoliyatiga samarali tayyorlashda quyidagi vazifalarni ijobiy hal qilish zarurligini anglatadi. (1-jadval)

Bunda tizimli yondashuvning umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil qilinayotgan iqtisodiy ta'lim va tarbiya, sinfda va sinfdan tashqari sharoitlarda tadbirkorlik faoliyati

asoslarining targ'ib qilinishi, davlat va nodavlat xo'jalik subyektlarining iqtisodiy ta'lim va tarbiya jarayonida ishtirokini ta'minlash, nazariya va amaliyotning birligi va o'zaro aloqadorligiga erishish, "Geografiya va iqtisodiyot" fani bilan boshqa o'quv fanlari o'rtasidagi integratsiyani ta'minlash kabilarga asoslanishi o'quvchilar tomonidan tadbirkorlik kompetensiyalarini puxta o'zlashtirilishi uchun zarur pedagogik sharoitni yaratadi.

Tadqiqot muammosini ham nazariy ham amaliy o'rganish o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishning ko'p bosqichli jarayon ekanini tasdiqladi. O'rganish natijalariga tayangan holda o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish jarayonining quyidagi bosqichlarda kechadi, degan xulosaga kelindi (2-jadval).

2-jadvalda ko'rsatilgan har bir bosqichning tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilinishi kutilgan natijani qo'lga kiritish imkonini beradi.

2-jadval

O'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish bosqichlari

Bosqichlar	Ularning mohiyati
1-bosqich	O'quvchilarga tadbirkorlik faoliyati va uni samarali tashkil qilishga oid nazariy bilimlarni berish
2-bosqich	O'quvchilarda tadbirkorlik faoliyati, uni tashkil qilishdagi qiyinchilik va imkoniyatlar, tadbirkorlik faoliyatining tavakkalchilikka asoslanishi, uni tashkil qilishdagi ijtimoiy, psixologik, moliyaviy va axloqiy majburiyatlar to'g'risidagi tushunchalarni hosil qilish
3-bosqich	O'quvchilar tomonidan tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish ko'nikma va malakalarining o'zlashtirilishi uchun zarur sharoitlarini yaratish
4-bosqich	O'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasining o'zlashtirilishiga erishish

Shaxs tomonidan tadbirkorlikning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlovchi ahamiyatli qobiliyatlar yagona tushuncha – kompetensiya bilan ifodalanadi.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi tadqiqotlar asosida olimlarning fikrlarini qiyosiy tahlillar jihatdan o'rganib chiqib bugungi kunda zamonaviy maktab ta'limining muhim tarkibiy qismi – o'quvchilarda tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish/rivojlantirish sanaladi. Bunda "Geografiya va iqtisodiyot" fanlari o'qituvchilarining tadbirkorlik

kompetensiyasi va uning negizida aks etuvchi sifatlardan to'liq xabardor bo'lishi tadqiq etilayotgan muammoning ijobiy yechimini topishga yordam beradi.

Shunday qilib, tadbirkorlik – bozor iqtisodiyoti sharoitida keng ommalashgan ijtimoiy faoliyat, tegishli soha, yo'nalishlarda tavakkalchilik va yuqori darajada foyda olish jarayoni, shuningdek, xulq-atvor modeli sanaladi. Tadbirkorlik faoliyatini samarali, muvaffaqiyatli olib borish shaxsdan muayyan qobiliyatlarga ega bo'lishni taqozo qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Горборукова Н.В. Метод проектов в формировании межпредметных и метапредметных компетенций у обучающихся основной школы // Инновационная деятельность педагога в условиях реализации ФГОС общего образования. Сборник IV Всероссийской научно-практ.конфе. – СПб.: Директ-Медиа, 2016. – С. 160-161.
2. Лизенко Г.В. Понятие предпринимательской деятельности в эстетической медицине // <https://online.rae.ru/pdf/428>.
3. Морозова В.С. Понятие и структура предпринимательской компетентности менеджера // Ярославский педагогический вестник. –
4. Ярославль: 2012 – № 2. Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 199.
5. Озимов С.П. 12 компетенций предпринимателей, без которых невозможно вести свой бизнес // <https://experum.ru/publications/articles/12-kompetentsii-predprinimatelei-bez-kotorykh-nevozmozhno-vesti-svoi-biznes>.
6. Предпринимательская компетенция // Психологос. Энциклопедия практической психологии // http://www.psychologos.ru/articles/view/predprinimatelskaya_kompetenciya.

7. Предпринимательство / Учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим и управленческим специальностям. М.Г.Лапуста, А.Г.Поршнева, Ю.Л.Старостин, Л.Г.Скамай. Под ред. М.Г.Лапусты. – 3-е изд.; испр. и доп. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2024. – С. 21.
8. Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха. Предприниматель и предпринимательство Вып. I. Пер. с англ. Общ. ред. В.С.Загашвили. Перев.: И.И.Андреева, Е.Н.Николаенко. – М.: Прогресс, 1992. – С. 20.
9. Экономическая теория / Учебник. Под общ. ред. акад. В.И.Видяпина, А.И.Добрынина, Г.П.Журавлевой, Л.С.Тарасевича. – М.: ИНФРАМ., 2007. – С. 128.
10. Abduraxmonov Q.X , Personalni boshqarish o'quv qo'llanmasi –Т.: O'qituvchi NIMU-2008- 656b
11. Djurayev R.X., Turg'unov S.T. Ta'lim menejmenti. – Toshkent., “Voriz-Nashriyot”, 2006.
12. Xojjahmedov G., Yaxyaeva I. Sifat menejmenti. Darslik. TDIU.: 2012-200b